

ДОСВІД І ПРИРОДА.

РОЗДІЛ 7. ПРИРОДА, ЖИТТЯ І ТІЛО-УМ*

Джон Дьюї

Серія культурних досвідів висвітлює серію розбіжних концепцій щодо відношення ума¹ (mind) до природи взагалі та до органічного тіла зокрема. Грецький досвід включав у себе справи, які щедро винагороджували споглядання вільних людей; вони насолоджувалися громадянським (civic) життям у всьому його багатстві й повноті з рівномірною адаптацією до природних оточень (surroundings). Тим, хто повністю володів такого роду життям, воно здавалося граційною кульмінацією природи, а органічне тіло було саме тим засобом (medium), через який ця кульмінація мала місце. Оскільки будь-яка створена річ знаходиться під впливом природної випадковості, смерть не була проблемою; породжена істота бере участь, допоки це можливо, в умі та вічних формах, а потім благочестиво поєднується з тими самими силами, що її й породили. Але життя не завжди існує у такій щасливій рівновазі (happy equilibrium): воно є також обтяжливим, спустошливим, а громадянське (civil) життя – корумпованим та жорстким. За таких умов дух (spirit), який вірить, що він створений за образом божественного вічного духу, одвічність якого він належно поділяє, знаходить себе чужаком та палігрімом у дивному й занепалому світі. Його присутність у такому світі й перебування у матеріальному тілі, що є частиною того ж світу, стають

*Переклад здійснений за виданням: *Dewey J. Experience and Nature*. Open Court Publishing Company, 1925.

¹Тут і надалі поняття mind буде перекладатися як «ум». Останній має розумітися як певний аналог й синонім поняття «психіка» чи поняття «свідомість» у найширшому сенсі. – *Прим. пер.*

загадкою. Сцена знову змінюється. Природа мислиться (is conceived) як цілковито механічна. Існування серед природи, а саме існування як її частки, тіла, яке наділене життям, маніфестує мислення (thought) та має (enjoying) свідомість (consciousness), є таємницею.

Ця серія досвідів з їх відповідними філософіями показує характерні фактори у проблемі відношення життя й ума до тіла. Для греків все життя було психікою (psyche), оскільки воно було саморухом, і тільки душа (soul) рухає саму себе. Те, що у світі, де рух відбувається вгору і вниз, вперед і назад, по колу, повинен бути ще й саморух, є дійсно цікавим, але ніяк не дивним чи неналежним. Свідчення факту саморуху прямо мається (directly had)² у сприйнятті; до певної міри його виявляють навіть рослини, а отже вони мають душу, яка, хоч і є тільки рослинною, але все ж слугує природною умовою як для тваринної душі, так і для раціонального ума. Органічне тіло займає характерну (distinctive) позицію в ієрархії буття. Воно є найвищою актуальністю фізичних потенційностей природи, і в свою чергу, є також і потенційністю ума. Грецька думка, як і грецька релігія, грецька скульптура й відпочинок, благочестиво приділяють увагу людському тілу.

У християнстві Св. Павла та його послідовників тіло стає земним, плотським, похлітливим (lustful) і пристрасним; дух – богоподібний й одвічний; плоть – тлінна; дух – нетлінний. На тлі надприродної релігії тіло мислилося як моральне приниження. Оскільки тіло є матеріальним, вирок також поширювався й на все, що є також матеріальним; метафізичне знецінення, накладене на матерію Платоном й Аристотелем, стає в аскетичній думці моральним і сутнісним знеціненням. Гріх коріниться у волі; але нагоди (occasions) для гріха приходять з похотей (lusts) тіла; апетити й бажання спричиняються тілом, відволікають увагу від духовних речей; у результаті ми отримуємо хтивість (concupiscence), гнів, гордість, любов до грошей і розкоші, земні амбіції. Технічно, каркас Аристотелевої думки зберігся схоластами. Святий Тома Аквінський повторює його формули щодо життя й тіла майже слово-в-слово. Але актуально й субстанційно це формальне взаємовідношення спотворилося (distorted) й зіпсувалося (corrupted) через спокушання

²Іноді слова have і had вживаються не для позначення простої наявності чогось, а як апеляція до нашого *переживання* чи *переживань*, що часто протиставляється ситуації, коли речі є (пі)знаними (known/cognized). Такий стан речей позначає ключову різницю між так званим «первинним досвідом» (primary experience) та «вторинним досвідом» (secondary experience) відповідно. – *Прим. пер.*

духу плоттю, маніфестованого у гріхопадінні людини й у природі Адамового гріха. Додайте до цього морального страху плоті ще й інтерес у воскресінні в іншому світі задля вічного блаженства (bliss) чи горя (woe), й таким чином ми матимемо завершену антитезу духу й матерії. Однак, всупереч цій антитезі, вони є поєднаними у тілі людини. Дух є простим, єдиним (one), незмінним і незникненним (indissoluble); матерія ж є множинною, змінною та зникненою. Сама можливість поєднання таких протилежних речей сформувала проблему. Але вона була би віддаленою й технічною проблемою, цікавою тільки декільком спекулятивним мислителям, якби не її конкретизація через поняття безсмертя, що має проводитися у блаженстві чи невимовному горі, а також залежність такої кінцевої долі від життя, в якому похить плоті, разом зі світом амбіції і дияволом гордині, була постійною спокусою до гріха й таким чином нагодою для вічного прокляття.

Допоки Аристотелева метафізична доктрина наполягала на тому, що природа є впорядкованою серією від нижчих до вищих потенційностей та актуальностей, було можливим і нормальним збагнути природне тіло як найвищий термін у фізичних серіях й найнижчий термін у психічних (psychic) серіях. Тіло й займало саме таку посередню (intermediate) позицію, де будучи актуалізацією потенційностей фізичних якостей, воно було також і потенційністю щодо маніфестації власних ідеальних актуальностей. Окрім моральних та релігійних питань, у середньовічній думці не існувало жодної спеціальної проблеми стосовно співвідношення ума й тіла. Це було просто одним випадком універсального принципу потенційності як субстрату ідеальної актуальності. Але коли моральні та релігійні асоціації духу, душі та тіла набули повного розквіту, тоді як класична метафізика потенційного й актуального втратила свою репутацію, весь тягар питання співвідношення тіла, природи й людини, ума, духа й матерії було сконцентровано в окремій проблемі співвідношення тіла й душі. Коли люди перестали інтерпретувати й пояснювати факти шляхом потенційності та актуальності й почали робити це через каузальність, ум і матерія постали одне до одного у різочій несхожості; не виявилось жодних посередників (intermediates), які би здійснили поступовий перехід від чорноти тіла до білизни духу.

Ба більше, як класична, так і середньовічна думка надали впливовий емпіричний поштовх саме цій новій концепції всупереч своїм теоретично відмінним (divergent) основоположенням. Старий поділ на рослинні, тваринні й раціональні душі був, якщо застосований до людей, формулюванням й обґрунтуванням класових поділів у гре-

цькому суспільстві. Раби й механічні ремісники, оскільки вони жили лише на рівнях живлення (*nutritional*) та прагнення (*appetitive*), для практичних цілей символізувалися тілом – тобто як перепорою до ідеальних цілей (*ends*) і спокушанням до актів протилежних розуму (*reason*). Хороший громадянин, як у час миру, так і в час війни символізувався належною душею, тобто такою, що є схильною до розуму, застосовує мислення, але все ж обмежує свої операції тільки повсякденними справами, інфікованими матерією. Тільки наукові дослідники й філософи засвідчували чистий розум (*pure reason*), що має справу з ідеальними формами заради них же самих. Претензія цього класу на невіддільну (*inherent*) вищість символізувалася поняттям *nous*, тобто чистим іматеріальним умом. В елліністичній думці, між тілом, умом чи душею та духом постала тримірна відмінність. Дух вважався піднесеним над усіма світовими справами й актами, навіть морального ґтибу, й таким, що мав чисто «духовні» (іматеріальні) та релігійні цілі (*objects*). Ця доктрина стала свівзвучною із різким поділом, що був зроблений у християнстві для практичних моральних цілей, поміж плоттю й духом, гріхом й спасінням, бунтарством й покорою. Таким чином, досить абстрактний і технічний картезіанський дуалізм знайшов тут для себе вже підготовлене багате емпіричне поле, з яким можна було напряду злитися, що й надало інакше пустому формалізові конкретного значення (*meaning*)³ та змісту.

Однак, формалізм і нереальність самої проблеми⁴ залишаються власне у теоріях, що були запропоновані як її «вирішення». Вони простягаються від матеріалізму Гоббса, апарату душі, пінеальних залоз, тваринних духів Декарта до інтеракціонізму, перед-встановленої гармонії, окаяніалізму, паралелізму, панпсихічного ідеалізму, епіфеноменалізму, а також *élan vital* – величний набір. Таке різноманіття вирішень поряд із діалектичним характером кожної з доктрин, що й робить їх непреступними для емпіричної атаки, спонукають до висновку, що власне клопіт полягає не так у самих вирішеннях, а як у факторах, що визначають формулювання (*statement*) самої проблеми.

³Тут, і далі поняття *meaning* буде перекладатися як «значення». – *Прим. пер.*

⁴Йдеться про проблему співвідношення ума й тіла (*the mind-body problem*). Варто завважити, що *the mind-body problem* зазвичай перекладається українською як «психофізична проблема», або як «проблема співвідношення душі й тіла». Але оскільки, як далі буде видно, «психо-фізичне» є окремою категорією, що позначає стан речей до виникнення *mind*, й оскільки переклад останнього було обрано як «ум», а також тому, що Дьюї часто оперує й поняттям *soul*, яке й перекладається українською як «душа», то й переклад виразу *the mind-body problem* було обрано відповідно. – *Прим. пер.*

Якщо це так, то й спосіб виходу з цієї плутанини полягає саме у перегляді тих самих концепцій, в силу яких дана проблема й існує. Самі ці концепції насамперед не мають нічого спільного з проблемою співвідношення ума й тіла⁵ як такою, але вони напряду пов'язані із тими метафізичними проблемами, що лежать у її основі – а саме заперечення якості загалом (quality in general) стосовно природних подій; ігнорування темпоральної якості та догма вищої реальності щодо «причин» зокрема.

Говорячи емпірично, найбільш очевидна різниця між живими та неживими речами полягає у тому, що активності перших характеризуються потребами (needs), зусиллями (efforts), що є активними вимогами (demands) задовольнити (satisfy) потреби, й власне задоволенням останніх. Варто завважити, що терміни «потреба», «зусилля» та «задоволення» передусім застосовуються у біологічному сенсі (sense).

Під потребою розуміється умова напруженого розподілу енергій, наприклад коли тіло перебуває у стані неспокійної (uneasy) або нестійкої рівноваги. Під вимогою чи зусиллям розуміється той факт, що цей стан маніфестується в рухах тіла, що модифікують довкілля (enviroming) тіла таким чином, що вони, у свою чергу, реагують на тіло так, що це спонукає до відновлення характерного патерну активної рівноваги. Під задоволенням розуміється саме таке відтворення патерну рівноваги, що настає після змін у довкіллі (enviroment) завдяки взаємодіям (interactions)⁶ з активними вимогами організму.

⁵ Дьюї не називає проблему повністю, а просто вживає вираз mind-body, але з контексту зрозуміло, про яку саме проблему йдеться. – *Прим. пер.*

⁶ Поняття interaction («інтерація») варто розуміти як *взаємодію* у найширшому сенсі, тобто як таку, що простягається від взаємодій на фізичному рівні до соціальних. Пізніше Дьюї надасть перевагу терміну transaction («транзакція»), який, з його точки зору, поставатиме як більш точний термін для опису його філософської думки, і який, хоч і не вживається у цьому розділі, але також присутній у книжці. Справа у тому, що interaction означає не будь-яку взаємодію, а саме *транзакційну* взаємодію, чи взаємодію транзакційного типу, що й робить інтерацію і транзакцію по суті синонімами. Пізніше, Дьюї буде не надто задоволений семантикою поняття interaction, оскільки, на його думку, хоч префікс inter і означає «взаємо», але він також може означати як between чи in-between, тобто «між» чи «поміж»/«проміж», тоді як саме префікс trans краще виражає «взаємо». Така ситуація, на думку Дьюї, створює термінологічну плутанину, коли йдеться про вкладений ним транзакційний *сенси* у поняття interaction (що пізніше примусить Дьюї звизити саме *сенси* цього поняття до «міждії», і визначати саме transaction як «взаємодію»). Українське ж поняття «взаємодія» є семантично більш досконалим у цьому випадку, оскільки воно одразу охоплює саме той транзакційний *сенси*, який вкладався Дьюї у поняття interaction до його пізнішого остаточного розрізнення із transaction. – *Прим. пер.*

Рослина потребує води й двоокису вуглецю; час від часу їй потрібно розмножуватися. Потреба не є ані іматеріальною психічною силою, що накладається на матерію, ані простою поняттєвою чи концептуальною відмінністю, вираженою думкою опісля порівняння двох різних станів організму, а саме пустоти та наповненості (repletion). Вона денотує (denote) конкретний стан подій: стан напруги в розподілі енергій, що включає тиск від точок високого потенціалу до точок низького потенціалу, що у свою чергу має вплив на характерні (distinctive) зміни, як-от зміну зв'язку із довкіллям, а отже, рослина діє на довкілля по-іншому, й також наражається на інші впливи від нього. У самому цьому факті, якщо взятий він сам по собі, не існує нічого такого, що відокремлювало б рослину від фізико-хімічної активності неживих тіл. Останні також залежать від умов порушеної внутрішньої рівноваги, що призводить до їхньої взаємодії з оточуючими (surrounding) речами, яка припиняється після певного циклу змін, кінцева точка якого має назву насичення (saturation), що в свою чергу відповідає задоволенню, коли йдеться про органічні тіла.

Різниця між живою рослиною й неживою молекулою заліза полягає не в тому, що перша має щось додаткове до фізико-хімічної енергії. Вона полягає саме у *способі*, в який фізико-хімічні енергії є взаємопов'язаними й оперують, а отже саме різні *наслідки* (consequences) позначають (mark) неживу й живу активності відповідно. Адже, коли йдеться про живі тіла, відтворення чи відновлення патерну рівноваги застосовується до комплексно інтегрованого перебігу (course) чи історії. У неживих тіл як таких «насичення» з'являється індиферентно, тобто не у спосіб, що має тенденцію до збереження темпорального патерну активності. Взаємодії різних складових частин рослини навпаки відбуваються так, щоб продовжувати характерно організовану активність; вони мають тенденцію використовувати (utilize) збережені наслідки минулих активностей для того, щоб адаптувати наступні (subsequent) зміни до потреб цілої системи, частиною якої вони є. Організація є фактом, хоча вона й не є оригінальною організаційною силою. Залізо проявляє характеристики упередження (bias) чи селективних реакцій, але не показує жодного упередження на користь того, щоб залишатися просто залізом; таким же чином, так би мовити, воно перетворюється на окис заліза. Під час взаємодії з водою, воно не проявляє жодної тенденції до модифікації цієї взаємодії таким чином, щоб наслідки увічнювали (perpetuate) характеристики чистого заліза. Якби така тенденція була наявною, то залізо мало б ознаки (marks) живого тіла (living body), й називалося би організмом. Як істотний

складник *організованого* тіла, залізо діє таким чином, щоб підтримувати саме той тип активності організму, до якого воно належить.

Якщо ми ідентифікуємо, як це робить загальний ужиток, фізичне як таке із неживим, то нам буде потрібне інше слово, щоб денотувати активність організмів як таких. Психо-фізичне є належним терміном. За таким підходом, «психо-фізичне» денотує кон'юктивну присутність в активності потреби-вимоги-задоволення, саме у тому сенсі, в якому ці терміни були визначені. У вищезгаданому складеному слові префікс «психо» денотує те, що фізична активність набула додаткових властивостей, а саме здатності до своєрідного взаємодійного (interactive) забезпечення потреб з навколишнього середовища (media). Психо-фізичне не денотує скасування (abrogation) фізико-хімічного; воно так само не денотує своєрідне змішання чого фізичного із чимось психічним (як наприклад кентавр, що є одночасно напівлюдиною й напівконею). Натомість, воно денотує володіння певним якостями та дієвостями (efficacies), що не демонструються неживим.

Якщо мислити саме так, то не існує проблеми співвідношення психічного і фізичного. Радше існують виокремлювані (specifiable) емпіричні події, позначені (marked by) відмінними якостями та дієвостями. У першу чергу існує *організація*, з усім тим, що з неї імплікується. Відповідна проблема є проблемою визначеного фактуального дослідження. За саме яких умов організація виникає, і якими саме є її різноманітні модуси (modes) та їх наслідки? Ми навряд чи зможемо відповісти на ці питання задовільно; але ці труднощі не є чимось з ряду філософських загадок; вони є радше такими, що супроводжують будь-яке дослідження вельми складних справ. Організація є емпіричною рисою певних подій, якими б спекулятивними чи сумнівними не були теорії про неї; й особливо якими б хибними не були певні доктрини, що донедавна користувалися великою популярністю – а саме такі доктрини, що пояснюють організацію як свідчення існування спеціальної сили чи сутності (entity), що зветься життям чи душею. Організація є настільки характерною щодо природи певних подій у їх послідовних зв'язках, що жодна теорія не може бути настільки спекулятивною чи абсурдною, як ті, що ігнорують чи заперечують її справжнє існування. Таке заперечення ніколи не базується на емпіричному свідченні, а натомість є діалектичним висновком з передсуду (preconception), що якщо щось з'являється пізніше у часі, то воно має бути метафізично нереальним, порівняно з тим, що було знайдено раніше; чи з передсуду, що оскільки складне контролюється за допомогою простішого, останнє є більш «реальним».

Повсякчас активності складових частин організованого патерну активності є такої природи, що сприяє увічненню того самого патерну активності, існує базис для чутливості (*sensitivity*). Кожна «частина» організму є також організованою, і це ж стосується «частин» цієї частини. Тому селективне упередження частини у взаємодії з оточуючими речами здійснюється таким чином, щоб зберегти *саму себе*, одночасно при цьому зберігаючи те ціле, членом якого вона є. Корені рослини взаємодіють із хімічними властивостями ґрунту саме таким чином, щоб підтримувати організовану життєву активність, але також для того, щоб отримати від решти організму свою частку потрібного живлення. Така всепрониклива (*pervasive*) оперативна присутність цілого в частині й частини в цілому конститує вразливість (*susceptibility*) – спроможність до почуття (*feeling*)⁷ – незважаючи на те, чи була потенційність актуалізованою у житті рослини чи ні. Реакції (*responses*) не є просто селективними, але розрізнявальними (*discriminatory*), тобто схильними на користь одних результатів радше, ніж інших. Таке розрізнення (*discrimination*) є сутністю (*essence*) чутливості. Отак, завдяки організації, упередження перетворюється на інтерес, а задоволення стає благом чи цінністю, а не простим утамуванням (*satiation*) потреб (*wants*) чи заповненням нестач.

Яким би не був стан справ із рослинами чи нижчими тваринами, у тварин, в яких локомоція і дистанційні рецептори є присутніми, чутливість й інтерес реалізуються як почуття, навіть якщо й у формі нечіткого і масивного неспокою (*uneasiness*), комфорту, жвавості та виснаження. Нерухливий організм не має потреби ані у передчутті (*premonition*) того, що може статися (*occur*), ані у кумулятивних втіленнях того, що вже сталося. Організм з локомоцією є життєво пов'язаний як з віддаленим, так і з близьким; коли локомоторні органи супроводжуються дистанційними рецепторами, реакція (*response*) на віддалене у просторі стає суттєво переважаючою й еквівалентною за своїм ефектом до реакції на майбутнє у часі. За своїм ефектом реакція на віддалене є очікуванням чи передріканням (*prediction*) пізнішого контакту. Активності диференціюються на підготовчі, чи очікувальні, та завершальні (*fulfilling*), чи консумаційні (*consummatory*). Результатом слугує своєрідна напруженість, в якій безпосередня підготовка реакція зливається (*suffused*) з консумаційним тоном статевого акту, чи їжі, чи безпеки, у який вона робить свій внесок. Тоді чутливість, як

⁷Тут і надалі ключове для Дьюї поняття «*feeling*» буде перекладатися як «почуття». – *Прим. пер.*

спроможність, актуалізується як почуття; вразливість до корисного чи шкідливого у довкіллі стає попереджувальною, а саме пересторогою (occasion) щодо кінцевих (eventual) життєвих наслідків.

З іншої боку, консумація чи задоволення несуть із собою продовження, у спорідненій (allied) і підсиленій формі, підготовчих й очікувальних активностей. Це не є тільки їх кульмінацією, але й також інтегрованою кумуляцією, – а саме внеском у їх *власне* збереження. Комфорт чи дискомфорт, втома чи жвавість імпліцитно підсумовують певну історію й таким чином автоматично впроваджують засоби, за допомогою яких (якщо інші умови є також присутніми) минуле може бути розплутаним і проясненим. Оскільки характерною рисою почуття є саме те, що, навіть незважаючи на існування у безформенному стані, чи без чітко окреслених (configured) відмінностей, воно все одно є спроможним до безкінечного отримування й породжування відмінностей. Завдяки збільшенню чутливих розрізнявальних реакцій щодо різних енергій із довкілля (диференціація між органами чуття (sense-organs), екстероцепторами й пропріоцепторами) і масштабуванню й витонченості рухів (розвиток моторних органів, яким відповідають залозисті органи, що є дієвими у питанні необхідного розподілу енергій) почуття все більше варіюються у своїй якості та інтенсивності.

Отже, складні й активні тварини *мають* почуття, що ясно варіюються в якості, та які відповідають відмінним напрямам і фазам – ініціювання, опосередкування, завершення чи фрустрації – активностей, оповитих характерними (distinctive) зв'язками із довкільними справами. Вони їх *мають*, але не знають про це. Активність є психофізичною, але не «ментальною», – тобто такою, що не є обізнаною (aware) щодо значень. Як життя є характером подій за особливого стану організації, а «почуття» є якістю життє-форм, що відзначаються складно мобільними й розрізняючими (discriminating) реакціями, так і «ум» є доданою властивістю, що набуває істота, здатна до почуття, коли вона досягає саме тієї організованої взаємодії з іншими живими істотами, якою є мова, комунікація. Тоді якості почуття стають значущими (significant) щодо об'єктивних різниць у зовнішніх речах, а також щодо епізодів минулого й майбутнього. Такий стан речей, в якому якісно різні почуття не тільки мають, але є також значущими щодо об'єктивних різниць, є умом. Почуття вже більше не тільки відчуються (felt). Вони як мають, так і продукують *сене*;⁸ записують

⁸They have and they make sense. Оригінальний вираз є грою слів. Зазвичай, вираз «make sense» перекладається українською як «мати сенс». Але тут Дьюї

і пророкують.

Тобто різниці в якостях (почуттях) актів, коли їх застосовують як показники (indications) вже виконаних та майбутніх актів, і як ознаки (signs)⁹ їх наслідків, щось *означають*. І вони означають це прямо; таке значення мається як їх власна характерна властивість. Почуття мають сенс (sense); як безпосередні значення подій і об'єктів, вони є відчуттями (sensations), чи більш належно, сенса (sensa).¹⁰ Без мови, якості органічних дій, що є почуттями, є болями, насолодами (pleasures), запахами, кольорами, шумами, тонами, тільки потенційно й пролептично. З мовою вони розрізняються й ідентифікуються. Далі вони «об'єктифікуються»; вони стають безпосередніми рисами речей. Така «об'єктифікація» не є ані чудесним виверженням з організму чи душі на зовнішні речі, ані атрибуцією психічних сутностей (entities) фізичним речам. Якості ніколи не були «в» організмі; вони завжди були якостями взаємодій, в яких беруть участь як зовнішньо-органічні речі, так і самі організми. Коли якості найменуються, вони уможливають ідентифікацію й розрізнення речей, що у свою чергу стає засобом у подальшому перебігові інклюзивної взаємодії. Отже, вони є якостями як залучених у взаємодію речей, так і самого організму. Для цілей контролю, вони можуть бути приписані (referred) або до конкретної речі чи конкретного організму, або до виокремленої структури організму. Так, колір, який виявляється не надто надійною ознакою зовнішніх подій, стає ознакою, скажімо, певного дефекту у зоровому апараті. Сама ж ідея, що сенсорні збудження (sensory affectations) розрізняють і ідентифікують тільки самих себе, окремо від дискурсу, як кольори чи звуки тощо, і таким чином *ipso facto* конститууюють певні елементарні модуси знання (knowledge), навіть якщо це знання й існує само по собі, є у своїй основі настільки абсурдною, що нікому й ніколи не спала би на думку, якби не існування певних передсудів про ум і пізнання (knowledge). Чуттєвість (sentieny)¹¹ сама по собі є

хоче сказати, що коли стається процес сигніфікації (тобто, означування), почуття не тільки мають (have), але й продукують (make) сенс. Надалі ж ідіоматичний вираз «make sense» буде перекладатися як «мати сенс». – Прим. пер.

⁹Тут і далі, поняття «ознака» і «знак» вживатимуться як слова-синоніми й прямі відповідники до поняття sign. – Прим. пер.

¹⁰Множина від лат. sensum. Цей термін є прямим випадком неперекладності. Однина sensum передається в словниках як синонім до sense-datum, тобто «чуттєве дане» або «сенсорне дане». – Прим. пер.

¹¹Тут і надалі поняття sentieny і sentience будуть перекладатися як «чуттєвість». – Прим. пер.

аноетичною¹² (anoetic); вона існує так як існує будь-яка безпосередня якість, але тим не менше, вона є незамінним засобом для будь-якої ноетичної¹³ (noetic) функції.

Адже, коли через призму мови чуттєвість починає розумітися як система знаків, і коли, наприклад, певна якість активної взаємодії організму й довкілля йменується голодом, така якість розглядається як органічна вимога щодо зовнішньо-органічного об'єкту. Термінувати якість «голодом», таким чином найменуванати її – це робити референцію до (refer to) об'єкту, їжі, тобто до того, що його задовольняє, й до чого активна ситуація спрямовує свій рух. Схожим чином, йменувати якість «червоним» – це спрямовувати взаємодію між організмом і річчю на певний об'єкт, що задовольняє вимогу чи потребу даної ситуації. Достатньо невеличкого спостереження за ментальним розвитком дитини, щоб помітити (note), що органічно-обумовлені якості, включно з якостями спеціальних органів чуття, розрізняються тільки тоді, коли застосовуються для того, щоб позначити (designate) об'єкти – наприклад, червоний як властивість сукні чи іграшки. Складність у способі ідентифікування якостей актів, обумовлених пропріоцептивними органами, є величезною. Вони просто зливаються одне з одним у загальній ситуації. Якби вони вступили у комунікацію як спільні засоби для соціальних наслідків, вони набули б тієї самої об'єктивної відмінності, якої набувають якості, обумовлені екстероцепторними органами. З іншого боку, якості останніх є просто тінями загального тону ситуацій, допоки вони вживаються в мові як звичайні чи спільні засоби для спільних цілей (common ends). Вони ідентифікуються як риси об'єктів. Дитина має навчитися через соціальні взаємини, що певні якості дії означають жаждобу, або гнів, або страх, або грубість; справи є інакшими, коли йдеться про ті якості, що ідентифікуються як червоне, музичний тон, неприємний запах. Останній може викликати нудоту, а «червоне» може призвести до стану ніяковості (як-от, коли кров призводить деяких людей до зніяковіння); але розрізнення нудотного об'єкта *як* неприємно пахнучого, й розрізнення причини стану ніяковості *як* червоного з'являється тільки тоді, коли вони позначаються як знаки.

Коли якості ситуацій, в яких організми й оточуючі умови взаємодіють, є розрізненими, вони мають сенс. Сенс є відмінним від почуття, оскільки він має розпізнавану референцію; він є якісною характеристи-

¹²Тобто, незнанневою, некогнітивною, нерозумовою. – Прим. пер.

¹³Тобто, знанневої, когнітивної, розумової. – Прим. пер.

кою чогось, а не просто напівзниклою (submerged) неідентифікованою якістю чи тоном. Сенс також відрізняється від сигніфікації (signification).¹⁴ Остання включає ужиток якості як ознаки (sign) чи показника (index) чогось іншого, як-от коли червоне світло світлофору сигніфікує (signifies)¹⁵ небезпеку й потребу зупинити локомотив, що перебуває в русі. З іншого боку, сенс речі є безпосереднім та іманентним значенням; він є значенням, що відчувається чи прямо мається. Коли ми стикаємося із чимось загадковим, і врешті знаходимо ключ до розгадки, і все раптом стає на свої місця, такий стан справ, як ми зазвичай кажемо, «має сенс». У такій ситуації, вищезгаданий ключ до розгадки має сигніфікацію в силу свого буття показчиком (indication), орієнтиром для інтерпретації. Але значенням *всієї* ситуації як схопленої є сенс. Таке ідіоматичне вживання слова «сенс» є набагато ближчим до емпіричних фактів, аніж повсякденне обмеження цього слова у психологічній літературі¹⁶ до однієї простої якості, як-от солодке чи червоне: останнє просто позначає випадок *мінімального* сенсу, добровільно обмеженого для цілей інтелектуальної перестороги. Повсякчас ситуація має таку подвійну функцію значення, а саме сигніфікацію й сенс – ум, інтелект є однозначно присутнім.

Отже, відмінність між фізичним, психо-фізичним, і ментальним є відмінністю серед рівнів зростаючої складності й щільності (intimacy) взаємодії між природними подіями. Сама ідея, що матерія, життя та ум репрезентують окремі види Буття, є власне доктриною, що походить, подібно до надто багатьох філософських помилок, від субстанціалістичних кінцевих функцій (eventual functions). Така помилка конвертує наслідки взаємодії подій у причини самої появи цих наслідків – дублювання, що є значущим стосовно *важливості* цих функцій, але при цьому таким, що безнадійно заплутує їх розуміння. «Матерія», чи фізичне, є характером подій, коли вони з'являються на певному рівні взаємодії. Сама по собі вона не є подією чи існуванням; ідея (notion) про те, що тоді як «ум» денотує сутність, «матерія» денотує існування, є забобоном. Вона становить більше, аніж просто оголену сутність; оскільки вона є властивістю окремого поля взаємодіючих (interacting) подій. Але з точки зору *науки*, вона є настільки ж сутністю, наскільки такою є прискорення, чи квадратний корінь з мінус

¹⁴ Термін «сигніфікація» є усталеним семіотичним терміном, який має розумітися як процес наділення знаками, або означування. – *Прим. пер.*

¹⁵ Тобто, означає. – *Прим. пер.*

¹⁶ У даному контексті слово sense краще передається українською як «чуття». – *Прим. пер.*

одиниці; значення котрих також виражають деривативний характер подій у їх взаємодії. Отже, тоді як теорія про те, що життя, почуття й мислення завжди залежать від фізичних подій, може вважатися матеріалізмом, її можна також розглянути і як прямо протилежне. Адже, розсудливо (reasonable) вірити в те, що найбільш адекватне визначення базових рис природного існування можна мати тільки тоді, коли його властивості проявляються найповніше – умова, виконання якої залежить від ступеню обсягу й щільності реалізованих взаємодій.

У будь-якому разі, справжнє заперечення метафізичному матеріалізму не є ані моральним, ані естетичним. Говорячи історично, матеріалізм і механістична метафізика – на відміну від механістичної науки – позначають доктрину, що матерія є дієвою причиною (efficient cause) життя й ума, та що «причина» (cause) займає вищу позицію у реальності, аніж «наслідок» (effect). Обидві частини цього твердження суперечать фактам. Адже, наскільки про концепцію причинності можна говорити у принципі, власне не матерія, а саме природні події, що мають матерію як власний характер, «спричиняють» життя та ум. «Наслідки» (effects), оскільки вони позначають (mark) вивільнення потенційностей, є більш адекватними показниками (indications) природи природи, ніж самі лише «причини». Контроль за виникненням (occurrence) складного залежить від його аналізу на більш елементарне; залежність життя, чуттєвості й ума від «матерії» стає таким чином практичною чи інструментальною. Меншими й більш зовнішніми полями взаємодії легше управляти, аніж ширшими й більш внутрішніми (intimate), і тільки через управління першими ми направляємо виникнення останніх. Таким чином, саме завдяки характеру подій, який термінується матерією, психо-фізичні та інтелектуальні справи можуть бути розрізнено детермінованими. Кожне відкриття конкретної залежності життя й ума від фізичних подій є, як наслідок, додатком до наших ресурсів. Якби життя й ум не мали жодного механізму, освіти, умисної (deliberate) модифікації, виправляння, – попередження й конструктивний контроль були би неможливими. Проклинання «матерії» через шанобливий інтерес до духу є нічим іншим, як ще однією версією (edition) старої звички звеличення цілей (ends) та пониження засобів, від яких вони залежать.

У цьому тоді й полягає значущість нашого вступного твердження, що власне «вирішення» проблеми співвідношення ума й тіла має бути знайдено у перегляді попередніх припущень про існування, що власне й породжують саму проблему. Як ми вже зазначили, плідна наука про природу почалася тоді, коли дослідники знехтували безпосередніми

якостями – «чуттям» подій – а саме такими якостями як, вологе й сухе, легке й важке, вгору і вниз, на користь «первинних» (primary), а саме сигніфікуючих¹⁷ (signifying) якостей, і коли вони трактували останні, незважаючи на найменування їх якостями, не як такі, а як відношення (relations). Такий винахід зробив можливим цілком інше діалектичне трактування. Класична наука оперувала у термінах властивостей вже прикріплених до якісних феноменів сенсу та звичаю. Відтак, вона могла тільки повторити ці феномени шляхом зміненого словника, – тобто словника сенсорних форм і сил, що врешті-решт були вже даними (given) значеннями продубльованих речей. Але нова діалектика була діалектикою математичних рівнянь та функцій. Вона взяла свій початок від значень, що ігнорували очевидні характери чи значення феноменів; як наслідок, це могло призвести до радикально нових взаємовідношень та узагальнень – новими за видом, а не просто в деталях. Вже більше не було простого зв'язку чи класифікації поміж кольорами; натомість, це відбувалося з усіма подіями, що включали у себе ритмічні темпи зміни. Відтак, досі роз'єднані події були зібрані разом під принципом інклюзивного формулювання й передрікання. Темпоральні якості формулювалися (stated) як просторові швидкості (velocities); таким чином пряме застосування математичних функцій до просторових позицій, напрямів й відстаней зробило можливим редукцію послідовності (sequence) подій до обчислювальних термінів. Нехтування темпоральними якостями як такими сфокусувало думку радше на *порядкові* послідовності (succession); порядку, здатного до конвертування у порядок співіснування.

За своїм ефектом, все це еквівалентно до трактування відношень подій як належних об'єктів для пізнання (knowledge). Відмова від безпосередніх якостей, сенсорних і значущих, як об'єктів науки, і як належних форм класифікації та розуміння, залишила в реальності ці безпосередні якості саме у такому невизначеному стані (just as they were); оскільки вони *маються*, то немає жодної потреби їх *знати*. Але, як ми вже неодноразово мали нагоду помічати (notice), традиційний погляд на об'єкт знання як реальність *par excellence* призводив до висновку, що належний об'єкт науки має верховенство метафізичного існування. Відтак, випавши із наукового поля, безпосередні якості були залишені у підвішеному стані по відношенню до «реального» об'єкта. Оскільки їх *існування* не могло бути запереченим, вони були зібрані у психічну царину (realm) буття, що протиставлялася об'єкту фізики.

¹⁷Тобто, означувальних. – Прим. пер.

Саме з цього засновку всі проблеми стосовно співвідношення ума й матерії, психічного й тілесного необхідно випливають (follow). Змінить метафізичний засновок: відновить, так би мовити, правомірну позицію безпосередніх якостей як якостей інклюзивних ситуацій, і ці проблеми перестануть бути епістемологічними проблемами. Натомість, вони стануть виокремлюваними науковими проблемами: так би мовити, яким чином така-то подія, що має такі-то якості дійсно виникає.

Грецька наука приписувала (imputed) дієвість таким якостям, як вологе й сухе, гаряче й холодне, важке й легке, і таким якісним різницям у русі, як вгору і вниз, вперед і назад, та по колу (around and around). Світ формулювався і пояснювався саме на основі каузальної дієвості цих якостей. Наукова революція сімнадцятого століття починалася із заперечення каузального статусу (а відтак і значущості для науки) цих та інших прямих якостей. Однак, внаслідок конвертації цього факту стосовно наукової процедури у заперечення самого існування якостей поза умом й свідомістю, психо-фізичні й ментальні функції постали непоясненими аномаліями, надприродними у буквальному сенсі слова. Помилка грецької науки полягає не у приписуванні якостей природному існуванню, а у помилковому уявленні саме про локус їх дієвості. Вона атрибутувала якостям окремо від органічної дії такі дієвості, якими якості володіють тільки через посередництво (medium) організованої активності життя й ума. Коли життя та ум розпізнаються як характери високо комплексної й екстенсивної взаємодії подій, стає можливим надання якостям статусу природного існування, без повторення помилки грецької науки. Психо-фізичні феномени та вищі ментальні феномени можуть бути визнаними у всій їх повноті емпіричної реальності без повернення до дуалістичного розриву в історичній тяглості існування.

Коли йдеться про пізнання (knowing) неживих речей, якості як такі можуть безпечно не братися до уваги. Вони представляють себе як інтенсивності та векторні напрямлення руху, що є спроможними до вираження у математичних термінах. Таким чином, їх безпосередня індивідуальність ігнорується (is got around); вона є недоречною (impertinent) для науки, оскільки остання дбає тільки про відношення (relationships). Найбільше з того, що можна сказати про якості у неживому полі є те, що вони маркують межу (limit) контакту історичних справ, будучи при цьому раптовими кінцями (ends) чи рубежами (termini), кордонами починання й завершення, а саме місцем, де окрема взаємодія припиняє своє існування. Вони є подібними до лінії піни, що маркує вплив хвиль відносно різних напрямів дії. Вони

мають бути занотованими й прийнятими для того, щоб делімітувати поле дослідження, але при цьому вони не входять у саме дослідження як фактори чи терміни.

У житті й умі вони відіграють активну роль. Делімітація чи індивідуалізація, яку вони конституують на цьому рівні не є зовнішньою до подій. Вона є одним цілим з організацією, яка їх пронизує (*permeates*), й у такому пронизуванні конвертує попередні лімітації інтенсивності та напрямку енергії в актуальні й внутрішньо-властиві (*intrinsic*) якості, чи чуттєві різниці. Оскільки у почутті якість існує як якість, а не просто як раптова, дискретна, унікальна делімітація взаємодії. Для цілей фізичної науки різниця між червоним і зеленим полягає у тому, що вона дає специфічне значення двом множинам чисел, застосованих до вібрацій, чи до двох різних місцезнаходжень ліній у спектрі. Така різниця є пролептично якісною; вона відноситься до унікальної різниці потенційності у справах, що знаходяться під розглядом. Але остільки обчислення й передбачення беруться до уваги, ці різниці залишаються такими, що позначаються некалітативними індексами числа й форми. Але в органічній істоті, що є чутливою до світла, такі різниці потенційності можуть реалізуватися як різниці у безпосередній чуттєвості. Сказати, що вони *відчуваються*, означає сказати, що їх існування стало незалежним, внутрішньо-властивим і самостійним. Це твердження (*proposition*) не означає, що почуття було додано до вже чогось існуючого, чи що модус зовнішнього (*extrinsic*) когнітивного доступу до чисто фізичної речі вдерся у світ фізичних речей. «Почуття» є загальною назвою для наново актуалізованої якості, набутої подіями, які перед цим мали місце (*occurring*) на фізичному рівні, й коли ці події вступають у більш екстенсивні й витончені форми (*relationships*) взаємодії. Якщо більш конкретно, то воно є назвою для появи саме тих остаточних різниць у справах, які їх виокремлюють одна від одної й надають дискретність; тобто, різниць, про які у фізичний площині можна говорити тільки у передчікуванні наступної реалізації, чи у термінах різних числових формул, та різних просторово-часових позицій і суміжностей (*contiguities*).

Таким чином, якості, характерні для чуттєвості, є якостями *космічних* подій. Тільки тому, що вони є такими, з'являється можливість для встановлення прямої відповідності – яку природнича наука дійсно має – поміж серіями чисел і просторовими позиціями, з одного боку, та серіями й спектрами сенсорних якостей, з іншої. Ідея (*notion*) про те, що наш всесвіт розірваний на дві окремі й нез'єднані між собою царини існування (де одна з них є психічною, а інша – фізичною), ба більше,

що ці дві царини буття, незважаючи на їх тотальну диз'юнкцію, специфічно й точно (*minutely*) відповідають одна одній – як серійний порядок пронумерованих вібрацій відповідає безпосередньо відчутим (*felt*) якостям бачення призматичного спектру – становить собою просто вершину неправдоподібності. Пряме узгодження стає розумоосязним (*intelligible*) тільки як відповідність властивостей і відношень в одному й тому ж самому світі, який спершу береться на вужчому й більш зовнішньому рівні взаємодії, а потім на більш інклюзивному й щільнішому рівні. Коли ми згадаємо, що беручи природні події на цих двох рівнях й встановлюючи між ними точкову відповідність (чи «паралелізм»), чим багатший і більш комплексний прояв характеристик видається сприятливим до передбачення й обдуманого контролю (*deliberate guidance*), тим розумоосязність самої процедури стає конкретно відчутною (*sensible*).

Таким чином, коли сучасна наука має рацію у тому, що заперечує пряму дієвість і позицію у вже описаній послідовності подій, скажімо, таким якостям як червоне чи сухе; все ж, грецька наука мала рацію у своєму базовому наївному припущенні, що якості означають (*count for*) щось надзвичайно важливе. Окремо від чуттєвості чи життя, спосіб існування (*career*) події можна описати у всій повноті без будь-якої референції до того, що вона має червоне як свою якість – хоча, навіть у цьому випадку, оскільки опис є подією, що відбувається через ментальні події, залежність від явної (*overt*) чи актуалізованої якості є необхідною власне для того, щоб делімітувати феномен, стосовно якого робиться математично-механічне твердження. Однак, якості стають особливо дієвими (*effective*) у психо-фізичних ситуаціях. Де існує вразливість тварини, червоне, запах, чи звук можуть спонукати визначений модус дії; вона має селективну силу у підтриманні певного патерну енергія-організація. Настільки вражаючим є цей факт, що ми навіть могли би визначити різницю між неживим (*inanimate*) тілом та живим (*vital*) і психо-фізичним тілом як таку, що останнє реагує на якості, тоді як перше не реагує. У цій реакції якості стають продуктивними стосовно результатів, а отже потенційно значущими. Тобто, у досягненні ефектів, вони стають пов'язаними із наслідками, і є якщо не пізнаними (*known*), то пізнаваними (*knowable*).¹⁸ Це пояснює той факт, що в той час як ми змушені приписувати якості подіям на цьому рівні, ми не можемо їх *знати* на цьому рівні; коли розглянуті (*assigned*) строго на цьому рівні, вони не мають жодних наслідків. Але через

¹⁸Тобто, доступними до пізнання. – Прим. пер.

посередництво живих речей вони породжують ефекти, які – коли якості використовуються як засоби для їх продукування – є наслідками. Таким чином, якості стають розумоосяжними, пізнаваними.

У вищих організмів, а саме таких, що мають такі дистанційні рецептори, як вухо та око, й у меншій мірі, запах, якості й надалі набувають значущості (*achieve a difference*), що слугує матеріальним базисом чи субстратом для розрізнення (*distinction*) між активностями, що мають підготовчий і консумаційний статус. «Закінчення» (*ends*) не є необхідно завершеннями чи консумаціями. Вони можуть бути звичайними закриттями, раптовими обриваннями, як-от залізнична лінія, яка в силу зовнішніх обставин може закінчитися, хоча такий кінець (*end*) не завершує антецедентні активності. Отже, існують старти, починання, які в жодному сенсі не є підготовчими, а радше розладами та втручаннями. Події фізичного типу мають саме такі закінчення (*ends*) й початки, які їх відокремлюють якісно й індивідуально. Але самі по собі, вони не є в жодному істинному сенсі ані такими, що володіють інструментальним, ані завершальним характером. Вони не ініціюють, й не доводять до кінця (*complete*). Але коли ці якості реалізуються через органічну дію, спричиняючи акти утилізації, адаптації (реакція на якість), вони конвертуються у певну серію, в якій деякі акти є підготовчими, а деякі – консумаційними. Оригінальна контактна активність (включно зі внутрішньо-органічними розладами чи потребами) робить дистанційні рецептори відкритими до стимуляції; реакції, що мають місце як наслідок, мають схильність з'являтися саме таким чином, щоб припинити своє існування у подальшій контактній активності, в якій оригінальна потреба задовольняється.

Коли у додатку до цього виникають (*supervene*) соціальна комунікація й дискурс, ця серія формує безпосередній матеріал для мислення. Початок не тільки є вихідною умовою (*term*) у *серії* (як відмінної від *послідовності*), але він здобуває *значення* стосовно наступної активності, рухаючись до наслідку щодо якого він є першим членом. Завершальна умова (*term*) консервує у собі значення усього підготовчого процесу. Таким чином, оригінальний статус контактних і віддалених активностей змінюється на протилежне. Коли активність направлена на віддалені речі, контактні активності повинні бути загальмовані чи затримані. Вони стають інструментальними; вони функціонують тільки у тому разі, якщо потрібно направляти віддалено-обумовлені активності. Результат є як мінімум революційний. Органічна активність звільняється від підпорядкування тому, що є найближче доступним у часі та просторі. Людину веде чи тягне,

аніж штовхає. Безпосереднє має значущість по відношенню до того, що вже виникло, чи виникне; органічний базис пам'яті й очікування також надходить. Підпорядкування контактної активності віддаленій активності є еквівалентним до можливості переходу від просто даного до власне абстракції, узагальнення, інференції. Воно встановлює як різницю, так і зв'язок між речами (*matters*), що готують шлях для інших подій і справ, остаточно привласнених (*finally appropriated*); воно постачає матеріал для відношення між річчю сигніфікуючою¹⁹ (*signifying*) та річчю сигніфікованою²⁰ (*signified*) – відношення, що актуалізується, коли виникає дискурс. Коли така зв'язка (*juncture*) подій досягається, тоді також має місце й відмінність між сенсом та сигніфікацією. Остання денотує можливість пізнішої реалізації (*fulfilling*) сенсу речей у безпосередніх привласненнях і користаннях. Але одночасно з цим існує й чуттєвість, що через підпорядкування має бути трансформованою на віддалено-обумовлену активність; яка, у свою чергу, допоки вона є таким чином трансформованою, залишається вакантною, сконфуженою, й такою, що вимагає значення, але їй його бракує. Одночасно з цим, як невід'ємна (*integral*) частина своєї власної якості, віддалено-обумовлені активності також набувають наслідків своїх попередніх реалізацій (*fulfilments*). Вони мають *значущість* відносно своїх наслідків; але вони також мають свій власний явний і узгоджений *сенси*. Таким чином, вони стають фінальними, а якості контактної активності – інструментальними. Коротше кажучи, слух і зір, є, як відомо, інтелектуальними *та* естетичними чуттями – це беззаперечний факт, що проливає багато світла на доктрину саме тих теоретиків стосовно цінності, які, коли йдеться про їхні визначення останньої, намагаються відділити мислення й насолодливе уподобання (*enjoyable liking*) одне від одного, а також тих, хто – цілком логічно, якщо виходити з цього ж засновку – різко розділяють цінності на контрибутивні та внутрішньо-властиві.

Попереднє обговорення є одночасно як занадто технічним, так і недостатньо технічно деталізованим для адекватного розуміння (*comprehension*). Все ж його можна розглядати як спробу зробити внесок у те, що донедавна отримало назву «емерджентної» теорії ума. Але кожне слово, що ми можемо вживати, як-от: організм, почуття, психо-фізичне, відчуття й сенси,²¹ власне сама «емерджентність», вже

¹⁹Тобто, такою, що означає; означувальною. – *Прим. пер.*

²⁰Тобто, означуваною чи означеною. – *Прим. пер.*

²¹Тут вживання поняття *sense* є доволі розмитим, й тому може розумітися також і як «чуття». – *Прим. пер.*

інфіковане асоціаціями зі старих теорій, смислове навантаження (import) яких є протилежним до того, про що нам тут йдеться. Однак, все ж можна спробувати зробити підсумок, засновуючись на тому, що хоч у природі й не існує жодних ізольованих проявів, все ж їх взаємодія і зв'язок не є суцільними (wholesale) й однорідними (homogeneous). Події, що взаємодіють мають як тісніші, так і слабші зв'язки, що дає змогу кваліфікувати останні як починання й закінчення та виокремити їх від інших полів взаємодії. Такі відносно закриті поля поєднуються час від часу для взаємодії між собою, результатом якої є вагома видозміна (critical alteration). Формується нове, більше поле, в якому реалізуються нові енергії й до яких належать нові якості. Регуляція, свідоме направлення й наука імплікують здатність до згладження грубих зв'язків і до формування однорідного посередника через переклад та заміну. Втім ці функції не скасовують (abrogate) чи заперечують якісні різниці й неподібні один до одного поля чи діапазони (ranges) операцій, від атомів до сонячних систем. Вони роблять саме те, що й мають робити: тобто, створювати відсутність перешкод і безпеку в утилізації простішого керованного (manageable)²² поля, задля передбачення й модифікації курсу поля, що є більш завершеним і високо організованим.

Загалом, відносно таких полів може бути розрізнено три плато. Першим, а саме таким, що є сценою для вужчих і більш зовнішніх взаємодій, одночасно при цьому якісно в собі урізноманітнених, є фізичне; його відмінні властивості є властивостями математично-механічної системи, відкритою фізикою, і які визначають матерію як загальний характер. Другий рівень є рівнем життя. Якісні різниці, як-от наприклад між рослиною і твариною, нижчими й вищими тваринними формами, є тут навіть більш виразними; але всупереч їх розмаїття (variety), вони мають спільні якості, які визначають психо-фізичне. Третім плато є плато асоціації, комунікації, участі. Воно дедалі більше урізноманітнюється, та є таким, що складається з індивідуальностей. Однак, все його різноманіття окреслюється спільними властивостями, що визначають ум як інтелект; володіння значеннями й реакцію на них.

Оскільки кожний із цих рівнів має власні характерні емпіричні риси, кожний з них має і власні категорії. Однак, вони є категоріями опису, тобто концепціями, потрібними для зазначення (state) обговорюваного факту. Вони не є «пояснювальними» категоріями, як іноді

²²Тобто, здатного до керування/управління. – Прим. пер.

розуміється пояснення; тобто, вони не позначають операції сил як «причини». Вони тримаються емпіричних фактів, одночасно при цьому нотуючи й денотуючи характерні якості і наслідки, властиві різним рівням взаємодії. Розглянуті з такого кута, традиційні «механічна» й «телеологічна» теорії обидві страждають від спільної помилки, на яку можна вказати, сказавши, що вони обидві мають за мету бути пояснювальними у старому, неісторичному сенсі каузальності. Одна теорія робить матерію причиною існування ума; інша ж розглядає процеси (happenings), що передують появі (appearance) ума як підготовки, зробленими заради появи самого ума; тобто підготовки у тому сенсі, що вона має за мету пояснити виникнення самих цих антецедентів.

Механістична метафізика привертає нашу увагу до того факту, що те, що виникло пізніше, не могло би мати місце без того, що виникло раніше; що саме завдяки ранішому, пізніше було приречене на появу. Спиритуалістична метафізика привертає нашу увагу до того факту, що раніші, матеріальні справи, підготовляють шлях для життєвих й ідеальних справ, ведуть до них; сприяють (promote) їм. Обидва твердження є рівно істинними дескриптивно; жодне ж твердження не є істинним у пояснювальному чи метафізичному значенні, що йому приписується.

Саме поняття каузального пояснення, що є залученим в обох концепціях, імплікує розрив у тяглоті історичного процесу; створена прірва має бути подолана емісією чи трансфером сили. Якщо починати із припущення, що ум і матерія є двома розділеними речами, в той час як свідчення примушує нас побачити, що вони мають зв'язок, тоді не існує жодної опції, окрім як атрибуувати силу створювати цей зв'язок, передавати її від однієї речі до іншої, приписувати її одній речі чи іншій із двох залучених. Тоді обрана річ стає «причиною»; вона пояснює існування іншої. Одна людина (person) знаходиться від враження такого стану справ, коли, наприклад, загоряння сірника спричинює загоряння паперу, що знаходиться поблизу, незважаючи на те, чи хтось мав бажання чи намір так робити, чи ні. Вона знаходиться під враженням примусової сили, задіяної ранішим стосовно пізнішого; якщо є сірник, що горить, та папір, що знаходиться поблизу, то останній просто *повинен* загорітися. Інша ж людина знаходиться під враженням того факту, що власне сірники й папір існують тільки тому, що дехто має для них певний вжиток; що намір (intent) і мета (purpose) стосовно вжитку передують самій появі (coming into being) сірника й паперу. Отже, вона висновує, що мислення, мета і розпочинають емісію й трансфер сили, що зумовлюють існування

речей (bring things into existence), щоб реалізувати (accomplish) той самий об'єкт мислення. Або, якщо менш конкретно й більш загально, хтось просто занотовує вражаючу (cunning) тяглість природи, – як це гарно, коли одна річ призводить до іншої, і як це елегантно, коли те, що стається пізніше, реєструє й використовує на свою користь те, що відбулося раніше, й при цьому бачачи, що те, що стається пізніше, є більш складним (complex) і більш значущим, він вирішує, що те, що відбувається раніше, виникає саме заради пізнішого, від його імені, через нього. Власне, кінцеве (eventual) якимсь чином було там від початку: «імпліцитно», «потенційно», але достатньо ефективно, щоб досягти власної реалізації, використовуючи матеріальні умови на кожній стадії.

Необґрунтовану природу обох припущень можна побачити, якщо відправною точкою для нас слугує будь-який визнаний історичний процес – скажімо – період зростання (growth) від немовляцтва до зрілості, чи розвиток мелодичної теми. Одні розглядають дитинство як просто підготовку для верховної гідності дорослості, а інші здаються цілком впевненими, що доросле життя є просто розгортанням (unrolling), так би мовити, механічних ефектів «каузальних» сил, що мали місце у дитинстві. Одна з теорій робить молодість підготовчою й сутнісно (intrinsically) незначущою подорожжю до певної цілі; інша робить зрілість проекцією на додатковому екрані з бабіни і патерну, що були попередньо вставленими у проєктувальний апарат дитинства чи пренатального стану, чи спадковості, чи з будь-якого місця, де знаходився би фіксований і відділений від інших антецедент. Тим не менш, я думаю, що поняття зростання робить легким виявлення власне тієї помилки, що є притаманною обом поглядам: а саме, розривання тяглості історичної зміни на дві відокремлені частини, разом із необхідністю віднайти певний засіб, який би їх знову поєднав, що сама по собі й впливає із самого цього розривання.

Реальність сама по собі і є процесом зростання; дитинство і зрілість є фазами тяглості, в якій тільки тому, що це історія, те, що існує пізніше, не може існувати допоки існує те, що існує раніше («механістичний матеріалізм» у зародку); і в якій те, що існує пізніше, користується виявленим (registered) і кумулятивним результатом того, що існує раніше – чи, якщо більш точно, і є його утилізацією («спіритуалістична телеологія» у зародку). Реальне ж існування є історією у всій її повноті; власне історією, саме такою, якою вона є. Ті операції, коли її спочатку розривають на дві відокремлені частини, а потім ці частини намагаються возз'єднати через апеляцію до каузативної сили, є одна-

ково довільні й необґрунтовані. Дитинство, як і зрілість, є дитинством *стосовно* певного серійного процесу змін і перебуває у ньому ж; сам цей процес є саме таким, яким він є. Наділяти риси будь-якої з цих фаз певним видом незалежного існування, й потім використовувати обрану форму для тлумачення чи пояснення залишку всього процесу є дурним дублюванням; дублюванням, тому що, врешті-решт, ми маємо тільки частини однієї й тієї ж самої оригінальної історії; дурним, тому що нам ввижається (*façus*), що нам вдалося пояснити історію на основі довільної селекції частини її самої.

Замініть таке зростання на більш екстенсивну історію природи і назвіть її еволюцією ума від матерії, й висновок не буде іншим. У старому диспуті відносно того, чи олень біжить, тому що в нього довгі та стрункі ноги, чи він має такі ноги для того, щоб він міг бігати, обидві сторони не беруть до уваги наступне природне дескриптивне твердження, – а саме, що це власне залежить від природи того, що відбувається у світі, що олень має довгі ноги, й що, маючи їх, він бігає. Коли про ум говорять, що він перебуває у матерії імпліцитно, приховано, латентно чи потенційно, і наступна зміна припускається як така, що робить таке перебування експліцитним, проявленим, маніфестованим, актуальним; власне те, що стається в природній історії, спершу поділяється довільно й несвідомо на дві частини, і тоді той самий поділ свідомо й довільно скасовується. Але простіше навіть не починати брати участь у таких маневрах.

Це обговорення надає розуміння стосовно адаптації природи, життя й ума одне до одного. Нерідко робилася таємниця з того факту, що об'єктивна природа узгоджується із людським сенсом допасованості (*fitness*), порядку й краси; або іншими словами, що об'єктивна природа достатньо узгоджується із ментальними операціями, щоб бути пізнаною (*known*). Або ж, таємниця мислиться з іншого кінця: видається дивовижним, що людина повинна володіти сенсом порядку, краси й справедливості (*rightness*); що вона повинна мати спроможність до мислення й пізнання (*knowing*), адже тоді людина підноситься занадто високо над природою й поділяє місце з ангелами. Але такий подив і таємниця нічим не відрізняються від подиву й таємниці стосовно того, що взагалі повинні бути така річ як природа, існувальні події, і що у своєму бутті вони повинні бути тим, чим вони є. Такий подив має бути перенесений на весь перебіг речей. Тільки тому, що було введено довільний розрив, згідно з яким світ спершу мислиться як дещо досить інше, аніж те, чим він показово є, саме тому видається дивним, що, зрештою, він повинен бути саме тим, чим він є. Світ є предметом

для пізнання (knowledge), тому що ум розвинувся у цьому ж світі; тіло-ум, структури якого розвинулися згідно структур цього світу, в якому він існує, природно знайде деякі із цих структур узгодженими (concordant) й спорідненими (congenial) з природою, а деякі фази природи – із собою. Останні є гарними й такими, що допасовують, а інші – потворними й такими, що не допасовують. Оскільки ум не може еволюціонувати окрім як там, де існує організований процес, в якому реалізації (fulfillments) минулого консервуються й використовуються, то не є несподіваним, що ум, коли він еволюціонує, повинен бути уважливим (mindful) щодо минулого й майбутнього, і що він повинен використовувати структури, які є біологічними адаптаціями організму й довкілля як свої власні та єдині органи. У кінцевому рахунку, та сама таємниця, що ум повинен використовувати тіло, чи що тіло повинно мати ум, є подібною до таємниці, що людина, яка культивує рослини, повинна використовувати ґрунт; чи що ґрунт, який вирощує рослини, взагалі повинен вирощувати ті самі рослини, що адаптуються до його фізико-хімічних властивостей і відношень.

Пояснення, яке щойно було надано, буде повторено із більш аналітичної точки зору, починаючи із очевидного емпіричного розгляду. Кожний «ум», з яким ми є емпірично знайомі, знаходиться у зв'язку із певним організованим тілом. Кожне таке тіло існує у природному середовищі (medium), з яким воно підтримує певний адаптивний зв'язок: рослини – із повітрям, водою, сонцем; тварини – із цими самими речами, а також із рослинами. Без такого роду зв'язків тварини помирають; «найчистіший» ум не зміг би тривати без них. Тварина може жити доти, доки вона черпає живлення зі свого середовища, знаходить там засоби для захисту, й залишає у ньому відходи й надлишки власної життєдіяльності. Оскільки життя жодного організму не триває вічно, життя взагалі відбувається тільки тоді, коли організм репродукує себе; і єдиним місцем, де він може себе репродукувати, є довкілля. У всіх вищих формах репродукція є статевію; тобто, включає зустріч двох форм. Середовище (medium) є отак тим, що містить у собі подібні й кон'юнктивні форми. Згідно з цим, у кожній точці й стадії, живий організм і його життєві процеси включають світ чи природу, що є темпорально й просторово «зовнішніми» щодо нього, але «внутрішніми» щодо його функцій.

Єдиним приводом для повторення таких банальностей є те, що традиційні теорії відділили життя від природи, ум від органічного життя, й таким чином створили таємниці. Відновіть зв'язок і, власне, проблема стосовно того, як ум може пізнавати (know) зовнішній світ чи

навіть просто знати (know), що є така річ, стає схожою на проблему як тварина харчується речами, які є зовнішніми щодо неї самої; це той вид проблеми, який виникає лише якщо хтось припускає, що та процедура, коли ведмідь, який знаходиться у стані зимової сплячки, й який живиться субстанцією, яку він сам і зберіг, визначається як нормальна, але все ж при цьому ігнорує питання де саме цей ведмідь взяв свій матеріал для збереження. Власне проблема як одна людина (person) знає про існування інших людей – за умови, якщо співвідношення між умом і життям сприймається на відповідному рівні – схожа на проблему, як одна тварина здатна до асоціації із іншими тваринами, оскільки вони відрізняються одна від одної (since other is other). Істота, породжена у кон'юнктивному союзі, залежна від інших (принаймні як є залежними усі вищі форми) для увічнення (perpetuation) власного буття, й така, що переносить у своїй власній структурі органи й ознаки (marks) власного близького зв'язку з іншими, знатиме інші створіння, якщо вона знає себе. У зв'язку з тим, що як неживе, так і людське довкілля залучаються у функції життя, є неминучим те – за умови, якщо ці функції еволюціонують до стану мислення (point of thinking), й якщо мислення є природно серійним із біологічними функціями – що воно матиме за матеріал для мислення, навіть якщо це стосується помилкових уявлень, саме події і зв'язки цього довкілля. І якщо тварина успішно використовує будь-які з цих мислень (thinkings) як засоби для підтримання власних функцій, ці мислення (thoughts) матимуть характери, що визначатимуть пізнання (knowledge).

На відміну від нижчих організмів, більш складні форми мають такі дистанційні рецептори й структуру, в яких активатори й ефектори знаходяться більшою мірою у союзі із дистанційними рецепторами, ніж із контактними. Те, що робиться як реакція на речі, що знаходяться поблизу, є настільки прив'язаним до того, що робиться як реакція на те, що відбувається десь далеко, що вищий організм діє по відношенню до розпорошеного (spread-out) довкілля як до єдиної ситуації. Ми також знаходимо у всіх цих вищих організмів той факт, що те, що робиться, обумовлюється наслідками попередніх активностей; ми знаходимо факт навчання чи формування звички. Як наслідок, організм діє по відношенню до часової протяжності (time-spread), серійного порядку подій, як до цілого, так само як він діє по відношенню до уніфікованого просторового розмаїття. Отак, довкілля, що є як просторим (extensive), так і тривким (enduring), безпосередньо імплікується у наявній поведінці. Говорячи оперативно, віддалене й минуле знаходяться «в» поведінці, роблячи її тим, чим вона є. Дія, що

зветься «органічною» не є тільки дією відносно внутрішніх структур; вона є інтеграцією органічно-довкільних зв'язків. Може бути таємниця в тому, чому повинно існувати мислення, але не існує жодної таємниці, що якщо мислення існує, то воно має містити у своїй «теперішній» фазі як справи, віддалені у просторі та часі, навіть включаючи геологічні епохи, так і майбутні затемнення та далекі зоряні системи. Питання тільки в тому, наскільки те, що знаходиться «в» його актуальному досвіді вивільняється та стає фокальним.

Є також очевидним емпіричним фактом, що тварини мають зв'язок одне з одним в інклюзивних схемах поведінки завдяки сигнальним актам, в результаті яких певні акти й наслідки відкладаються допоки не виникає спільна дія, яка, у свою чергу, робиться можливою через сигналювання. У людини (*human being*) ця функція стає мовою, комунікацією, дискурсом, у результаті яких наслідки досвіду однієї із форм життя інтегруються у поведінку інших. Із розвитком записуваного мовлення, можливості цієї інтеграції безкінечно розширюються – у принципі, цикл об'єктивної інтеграції всередині поведінки окремого організму закінчується. Не просто його власний віддалений світ часу-простору є залученим у його спосіб поведінки (*conduct*), але також і світ його товаришів (*fellows*). Коли наслідки, які є ще не досвідченими й майбутніми для однієї істоти, є вже досвідченими й минулими для іншої істоти, з якою вона перебуває у процесі комунікації, органічна завбачливість (*prudence*) стає свідомим очікуванням, а майбутні справи – живими наявними реальностями. Таким чином, людське навчання й звичко-формування являють собою інтеграцію органічно-довкільних зв'язків настільки вищих порівняно зі зв'язками тварин, що не мають мови, що такий досвід видається над-органічним.

Із цього випливає й інший емпіричний факт. Строге повторення й повернення до вже існуючого зменшуються по відношенню до нового (*novel*). Окремо від комунікації, звичко-формування торує стежки (*wears grooves*); поведінка обмежується каналами, що були встановлені попередньою поведінкою. У такому разі, тенденція йде до монотонної регулярності. Власне сама операція накладає обмеження на саму себе й робить наступне навчання більш складним. Але це стосується тільки *окремої* звички, звички в ізоляції, звички, що не перебуває в комунікації із іншими. Комунікація не тільки збільшує кількість (*number*) і розмаїття звичок, але й прагне їх витончено поєднати, а згодом і підпорядкувати звичко-формування, що має місце в окремому випадку, до звички розпізнавання того факту, що нові модули асоціації вимагатимуть й нові способи її вжитку. Таким чином, звичка

формується з огляду на майбутні зміни й не затвердіває надто швидко. Як тільки дитина утаємничує від інших маніфестацію звички, це є доказом, що вона є практично обізнаною з тим, що вона формує окрему звичку, яка залежить як від вимог інших, так і від власних подальших звичко-формувань.

Коли йдеться про тварину, що перебуває у процесі формування звичок, то кількість її потреб тільки збільшується, як збільшується і кількість її відносин зі світом, що її оточує. Кожна звичка вимагає належних умов для її здійснення й коли звички є численними та комплексними, як-от у випадку людського організму, знаходження таких умов включає у себе пошук й експериментування; організм змушений робити варіації, і бути незахищеним від помилки й розчарування. Існує певний парадокс у тому, що збільшена сила формування звичок означає збільшену вразливість, чутливість, реактивність (*responsiveness*). Тому, якщо ми думаємо про звички як про певну кількість стежок, сила їх набувати у великій і розмаїтій кількості денотує високу чутливість, вибуховість. Таким чином, стара звичка – чи фіксована стежка, якщо хтось бажає перебільшувати, – стає на шляху процесу формування нової звички, тоді як тенденція формувати нову звичку проходить повз деяку стару звичку. Звідси ж нестабільність, новизна, виникання (*emergence*) неочікуваних і непередбачуваних комбінацій. Чим більше організм вчиться – тобто, чим більше попередні умови (*terms*) історичного процесу зберігаються й інтегруються у цій наявній фазі – тим більше він має вчитися для того, щоб себе підтримувати; бо інакше – смерть і катастрофа. Якщо ум таки дійсно є подальшим життєвим процесом, подальшим процесом реєстрації, зберігання (*conservation*) й вжитку того, що зберігається, тоді він повинен мати риси, які він насправді має емпірично: а саме риси рухливого потоку, постійної зміни, яка тим не менш має вісь і направлення; зв'язки; асоціації, а також й ініціації; вагання та висновки.

Річ, на яку ми сутнісно маємо звертати увагу є тим, що процес життя, як емпірична справа, не є чимось таким, що відбувається тільки під шкіряною поверхнею організму: він завжди є інклюзивною справою, що включає у себе зв'язок, взаємодію між тим, що перебуває всередині організму, й тим, що знаходиться зовні у просторі та часі, а також із вищими формами віддалік. З цієї причини, органічні акти є видом перед-дії ума; вони виглядають так, як наче з необхідністю були обдуманими (*deliberate*) й свідомо розумними (*intelligent*); розумна дія в утилізації механізмів, що вони забезпечують, репродукує їх патерн. Свідчення, що зазвичай приводиться у підтримку твердження

(proposition), що нижчі тварини, тварини без мови, мислять (think), видається, опісля перевірки, свідченням того, що коли люди, організми із силою соціального дискурсу, мислять, вони це роблять завдяки органам адаптації, що вживаються нижчими тваринами, й таким чином переважно повторюють в уяві схеми дій, що є явно тваринними. Але висновувати з цього факту, що тварини мислять, є схожим на висновування, що оскільки кожне знаряддя, скажімо плут, походить від певного природного утвору (production), що існував до нього самого, скажімо, від зігнутого кореня чи розгалуженого гілля, останні вже були сутнісно (inherently) й попередньо (antecedently) залученими в оранні. Зв'язок дійсно має місце, але радше навпаки.

Привід для такого довгого обговорення факту, що життя проходить поміж і серед речей, відносно яких організм є тільки одним із, полягає у тому, що цей факт надто ігнорується й віртуально заперечується традиційними теоріями. Розгляньмо, наприклад, визначення життя й ума, надані Гербертом Спенсером: відповідність внутрішнього порядку із зовнішнім порядком. Воно імплікує те, що існує внутрішній порядок і зовнішній порядок, й що відповідність полягає у тому факті, що умови (terms) в одному порядку співвідносяться одне з одним так, як умови й члени іншого порядку є пов'язаними між собою. Така відповідність є схожою на ту відповідність, яку мають різні фонографічні записи відносно одне одного; але справжня відповідність життя й ума з природою є схожою на відповідність між двох людей (persons), що «відповідають» одна одній для того, щоб вивчити кожний з актів, ідей і намірів іншої, щоб таким чином модифікувати свої власні наміри, ідеї та акти, й щоб замінити окремі (separate) та незалежні вчинки (performances) на участь у спільній та інклюзивній ситуації. Якщо організм просто повторює, у серіях своїх власних самозамкнених актів, той порядок, що був вже даний ззовні, – смерть швидко припиняє його існування. Вогонь, наприклад, поглинає тканину; такою є послідовність у зовнішньому порядку. Обгорання до смерті є порядком «внутрішніх» подій, що відповідає цьому «зовнішньому» порядку. Чим організм дійсно займається – це діяти так, щоб змінити своє відношення (relationship) із довкіллям; і як організми стають більш комплексними й людськими, ця зміна відношення включає більш екстенсивні й більш тривкі зміни у довкільному порядку. Мета не полягає у тому, щоб накреслити лінію, що є паралельною до зовнішніх подій, але щоб сформувати нову схему стосунків (affairs) до яких, як органічні, так і довкільні відношення робитимуть свої внески, і в яких вони братимуть участь. Але наразі всі схеми психо-фізичного

паралелізму, традиційних теорій істини як кореспонденції, і т.д., є просто детальними опрацюваннями того самого виду припущень, на кшталт тих, що були зроблені Спенсером: а саме, припущень, які спершу роблять поділ там, де його не існує, і потім вдаються до вигадок для відновлення зв'язку, який був навмисно зруйнований.

Якщо органічне життя денотує певну фазу історії, в якій природні справи досягли тієї точки, де мають прояв характерні нові властивості, й нові способи діяння (acting) реалізуються завдяки інтеграції полів, що до цього часу не були з'єднані між собою, здається, немає нічого екстраординарного у тому факті, що те, що ми знаємо про раніші «фізичні» серії застосовується для інтерпретації та спрямування життєвих феноменів; як і у тому факті, що таке застосування не вичерпує як їх характеру, так і не є цілком достатнім для їх опису. Ми не можемо направляти курс взаємодій без обчислень і замірів, але взаємодії є більш ніж числа, простори й швидкості. Пояснювати – це використовувати одну річ для того, щоб висвітлити, прояснити, пролити світло на, поставити у кращий порядок, завдяки ширшому контексту, іншу річ. Таким чином, виникає підпорядкування до більш адекватного дискурсу, який, якщо застосований до часово-просторових справ, припускає стиль нарації і дескрипції. Якщо говорити знайомими нам риторичними термінами, експозиція й аргумент завжди підпорядковуються дескриптивній нарації, й існують заради того, щоб зробити останню яснішою, більш узгодженою та більш значущою.

Тіло-ум позначає справу зі своїми власними властивостями. Велика частина складнощів у його обговоренні – можливо, складність як така загалом, якщо дивитися окремо від деталізованих питань – власне через вокабуляр. Наша мова настільки просякнута наслідками теорій, що відділили тіло й ум одне від одного, цим самим утворивши окремі (separate) існувальні царини відповідно до кожного з них, що нам бракує слів, щоб позначити дійсний (actual) існувальний факт. Перифрази, до яких ми маємо вдаватися – як можна бачити на прикладі попереднього обговорення – таким чином спонукають нас думати, що аналогічні сепарації існують й у природі, яких також можна позбутися тільки витонченими обхідними шляхами (arrangements). Але тіло-ум просто позначає те, що дійсно відбувається, коли живе тіло є залученим у ситуації дискурсу, комунікації й участі. У написаному через дефіс виразі тіло-ум, «тіло» позначає тяглу й збережену, реестровану й кумулятивну операцію факторів, що є тяглими відносно решти природи, як неживої, так і живої; тоді як «ум» позначає характери

й наслідки, які є диференційними, вказівними щодо ознак (features), що виникають (emerge) тоді, коли «тіло» є залученим у ширшу, більш комплексну, і взаємозалежну ситуацію.

Аналогічно до того, як коли люди починають розмовляти, вони повинні вживати звуки та жести, що є антецедентними до мовлення, як і коли вони починають полювати на тварин, ловити рибу чи плести корзини, вони повинні застосовувати матеріали та процеси, що існують антецедентно по відношенню до цих операцій, у той самий спосіб, коли люди починають спостерігати й мислити (think), вони повинні уживати нервову систему та інші органічні структури, які існували незалежно й антецедентно. Те, що такий вжиток переоформлює (reshapes) попередні матеріали для того, щоб адаптувати їх більш достатньо й вільно до саме тих ужитків, до яких їх залучають, не є проблемою, яку потрібно вирішити: натомість, це є вираженням загального факту, що будь-що зазнає зміни згідно із взаємодіючим полем, до якого воно входить. Звуки не перестають бути звуками, коли вони набувають форми артикульованого мовлення; але вони дійсно набувають нових відмінностей і конфігурацій (arrangements), у той самий спосіб як матеріали, що використовуються у знаряддях і машинах, не перестають бути тими матеріалами, якими вони були попередньо. Отак, зовнішні чи довкільні справи, в першу чергу імпліковані у живих процесах, й пізніше імпліковані у дискурсі, зазнають модифікацій через набування значень і ставання (becoming) об'єктами ума, але при цьому залишаються такими ж «фізичними», якими вони завжди й були.

Якби життєві організації не були організаціями *відносно* антецедентних природних подій, жива істота не мала би жодних природних зв'язків; її існування не було би доречним для її довкілля, як і її довкілля не було би релевантним для неї самої; останнє не було би придатним для вжитку, матеріалом для живлення й захисту. Подібно до цього, якби «ум» не був, у своїй існувальній появі, організацією *відносно* фізіологічних чи життєвих справ, і якби його функції не розвинулися із патернів органічної поведінки, не було би жодної доречності у ньому для природи, а природа не була би належною сценою для винаходів і планів, як і предметом для пізнання (knowledge). Якщо припустити, що, завдяки певному неможливому збігу подій або чуду, якийсь окремий (separate) ум раптово вставляється у природу, операції такого ума були би цілковито діалектичними, й у тому сенсі діалектичними, який є неіснувальним не тільки тепер, але назавжди; тобто, така діалектика була би без жодної *можливої* референції до

існування. Завдяки традиції, ми настільки звикли відділяти ум від світу й помічати (note), що його дії та наслідки є релевантними щодо помилок, властивих самому світові – ментальні відхилення й безумство можуть існувати тільки по відношенню до релевантності – що нам простіше створювати проблему із кон'юнкції двох несумісних засновків, аніж власне переосмислити (rethink) наші засновки.

Якщо говорити про чисту діалектику, то є трюїзмом, що вона не є ані матеріально істинною чи хибною, але тільки самоконсисентною чи самосуперечливою. Деякі чисто логічні операції є кращими, чим інші, навіть якщо є чисто логічними, оскільки вони мають більший об'єм і корисність (fertility), але жодні з них не є істиннішими чи більш коректними, чим інші. Чисто формальні помилки не є можливими, всупереч загальному погляду. Насправді ніхто не вдавався до розсуду (reasoned), що оскільки коні є чотириногими і корови є чотириногими, коні є коровами. Якщо у деяких випадках видається, що формальний розсуд (reasoning) вдається до таких помилок, причина полягає у тому, що матеріальні причини припускаються, але їхня присутність не береться до уваги. Діалектичні відносини є діалектичними, не існувальними, а отже не мають ніякої каузативної сили; у них немає нічого такого, щоби породило непорозуміння (misconception). Принципом діалектики є тотожність; його протилежністю є не неконсистентність, вже нічого не кажучи про хибу; нею є безглуздя (nonsense). Сказати про те, що діалектика як така є непомильною (infallible) – це тільки сказати, що вона є трюїстичною.

Тим не менш, логіка – чи *ужиток* значень у діалектичній манері – дійсно незахищена від усіх видів помилок, оскільки кожний випадок діалектики є сам по собі існувальним. Значення беруться (are taken); вони використовуються для певної мети, у той самий спосіб як використовуються й інші матеріали; вони комбінуються чи роз'єднуються. Акт *взяття* (taking), і є власне тим, що уможливорює діалектику до існування чи виникання; взяття є помільним (fallible), воно часто є невзяттям (mis-taking). Уживання значень є особливим (particular) актом; до цього акту входять каузативні фактори, фізіологічні, соціальні, моральні. Найдосконаліша структура може бути використана для цілей, до яких вона не є схильною; неправильно використана для правильної мети, вона або справиться із даними цілями або не справиться. Отак, у діалектиці, розсуд (reasoning) може послабшати через запаморочення; він може переплутати одне значення з іншим через помилкові сенсорні оцінювання, причиною чому можуть слугувати органічні порушення; поспіх, через відсутність концентрації

(inhibition), може призвести до взяття значення як ясного, коли воно навпаки є туманним чи нечітким відносно цілі для якої воно вживається, й всупереч тому факту, що, само по собі, воно не є ані ясным ані темним (obscure); бажання (desire) вихвалитися чи спростувати опонента можуть призвести до непослідовності й надмірних недоречностей. Тисячі речей можуть спричинити помилки, коли трюїстично непомильні значення – оскільки вони просто є тим, чим вони є, – *вживаються* для досягнення цілі чи висновування. Самопротиріччя безперечно виникає, але воно не є формальним й неіснуювальним, а матеріальним й активним. Ми суперечимо самі собі точно так, як ми суперечимо іншій людині (person), й з тих самих причин.

Таким чином, володіння значеннями, чи ум, простягається у (vests in) природу; значення є значеннями *відносно чогось*. Існування помилки є доказом, не спростуванням, власне того факту, що всі значення внутрішньо-властиво мають референцію до природних подій. Ідеаліст, який використовує існування помилки, її викриття й можливість коригування як свідчення існування перед-існуювальної істини, у якій помилки містяться у їх тотальному співвідношенні, а отже, не є помилками, а радше складниками істини, є правим у своєму наполяганні на тому, що помилка включає об'єктивну референцію. Але у такий же спосіб, травлення включає їжу (food-stuffs); й у той же час не доводить, що перед-існує модель травлення, в якій їжа досконало засвоюється. Помилка включає можливість викриття й коригувань, тому що вона робить референцію до речей, але така можливість має кінцеву (eventual), а не зворотню референцію. Вона денотує можливість стосовно актів, ужиток яких є справою майбутнього. Подібно до критерію досконалої дієвості відносно машин, поняття завершеного судження, в якому помилки існують тільки у якості виправленого складника досконалої істини, є частиною мистецтва перевірки (examination) й винаходу. Дія і протидія є рівними, й така рівність є стовідсотковою; але цей формальний «закон» не гарантує того, що у будь-якій окремішній системі дії-протидії міститься досконала дієвість. Схожим чином, об'єктивна референція значень є завершеною; вона є стовідсотковою справою; але вона вимагає (takes) як помилок, так і істини, щоб досягти (make up) ста відсотків; як дієвості, так і марнотратства (waste), щоб досягти досконалої рівності між дією та протидією.

Ми позначаємо (mark off) певні ужитки значень як марення, щоб краще контролювати когнітивну референцію інших значень. Ми позначаємо певні значення як чисто раціональні чи ідеальні, як діале-

критичні чи неіснуювальні, щоб краще контролювати кінцеву (eventual) існуювальну референцію. Значення може *стати* (become) чисто естетичним; від того, як саме воно мається можна отримати користь та насолоду. Це також включає у себе й контроль; це саме *такий* спосіб їх взяття й уживання, що відкладає (suspend) когнітивну референцію.²³ Таке відкладання є набутиим мистецтвом. Потребувалася чимала дисципліна, щоб розпізнати поезію, замість того, щоб до неї ставитися (taking) як до історії, інструкції чи передрікання. Сама ідея, що значення оригінально є мінливими (floating) й естетичними, а вже потім в силу щасливих випадків стають інтелектуальними, чи практичними й когнітивними, ставить воза перед конем. Елемент істини полягає у тому, що дійсно існує справжня відмінність між наявністю (having) значення та його вживанням; але елемент хиби полягає у припущенні, що значення, ідеї, спершу маютьесь, а вже потім вживаються. Потребувалося чималого досвіду, щоб насправду визнати цю відмінність; оскільки оригінально, будь-яке значення, що мається, мається в ужитку і для ужитку. Володіння ідеєю споглядально й естетично є пізнішим цивілізаційним досягненням.

Органічні та психо-фізичні активності, разом із їх якостями, є тими умовами, що мають з'явитися перед тим як ум – наявність та операція значень, ідей – стає можливим. Вони є опорою і зв'язком ума із природою; вони забезпечують значення їх власним існуювальним матеріалом (stuff). Але значення, ідеї, коли вони виникають, є також характеристиками нової взаємодії подій; вони є характеристиками, які у своїй інкорпорації із чуттєвістю, трансформують органічну дію, наділяючи її новими властивостями. Кожна думка й значення мають свій субстрат у деякому органічному акті поглинання (absorption) чи елімінації щодо пошуку, відсторонення, знищення чи турботи, сигналювання чи реагування. Вони сягають своїми коріннями у деякий визначений акт біологічної поведінки; наші фізичні найменування таких ментальних

²³Це твердження не базується на плутанині між об'єктами як каузальними умовами значень й об'єктами як когнітивно значимими (meant). Це справжня відмінність, якою не варто нехтувати. Перший зв'язок є антецедентним, другий зв'язок є наступним (subsequent). Але значення чи ум мають обидва види зв'язку. Грецькі міфи, наприклад, були адекватно обумовлені в існуванні; але вони також мають й діагностичний статус. Коли вони не беруться як значення поведінки богів, вони беруться як значення грецького життя, подібно до того, як галюцинаторний привид, якщо взятий не як духовна примара, береться як значення іншої події, – скажімо, нервового шоку. *Mami* (having) значення не є референцією, але кожне значення, що мається, як береться чи використовується, так і мається. «Діалектика» означає брати його певним чином. – *Прим. автора.*

актів, як бачення, схоплення (*grasping*), пошук, приймання (*affirming*), мовчазне погоджування (*acquiescing*), зневажання (*spurning*), зрозуміння (*comprehending*), прихильність (*affection*), емоція не є просто «метафорами». Дитина, що зазнала опіків, може здригатися, коли бачить полум'я, подібно до собаки, яка зіщулюється коли бачить палицю, але у той самий час, дитина може, на додаток до цього, – й коли потрібні умови мають місце й стають матеріалом для дискурсу і є ідеями – реагувати на обпікаюче полум'я у грайливий, винахідливий, допитливий і дослідницький спосіб. Вона тицяє палицю чи шматок паперу в нього; вона використовує полум'я і сам факт його болючого й обпікаючого наслідку не тільки для того, щоб його уникати, але й робити речі із ним у такий спосіб, у який вона вгамує своє бажання гратися з вогнем, але без отримання опіків від нього. Біологічні акти залишаються, але мають як сенс, значення, так і почуття, тон. Раптове відсмикування, маючи спочатку тільки негативні, захисні наслідки перетворюється на значуще й плідне дослідження і маніпуляцію. Людина комбінує такі значення, як вогонь, близькість, віддаленість, тепло, комфорт, приємне, біль, розширення, пом'якшення, таким чином, що вогонь входить у нові взаємодії, і в результаті чого має нові наслідки. Завдяки внутрішньо-органічному відтворенню часткових тваринних реакцій на природні події, та супроводжуваних реакцій на і від інших, набутих у взаєминах та комунікації, засоби-наслідки випробовуються наперед без неповоротного залучення організму у фізичні наслідки. Іншими словами, мислення, обдумування (*deliberation*), об'єктивно направлена увага є доданою діевою (*efficacious*) функцією природних подій, а отже, тим, що втілює у життя нові наслідки. Тому що, образи не зроблені із психічного матеріалу (*stuff*); вони є якостями *часткових* органічних поведінок, які і є їхнім «матеріалом» (*stuff*). Вони часткові, тому що не повністю зчеплені з (*geared to*) екстероцепторними та м'язовими активностями, а отже не завершені та явні.

Домінування просторовими міркуваннями призводить деяких мислителів до питання про те, *де* знаходиться ум. Зберігаючи обговорення *свідомої* поведінки для наступного розділу,²⁴ і приймаючи на момент точки зору запитувача (який ігнорує локус дискурсу, інституції і соціальні мистецтва), лімітуючи питання до органічного індивіда, ми можемо сказати, що власне «місце» чи локус ума – його статична фаза – знаходиться в якостях органічної дії, як тільки ці якості були обумовлені мовою та її наслідками. Зазвичай, ті, хто є спантелечені

²⁴Мається на увазі розділ 8, «Існування, ідеї і свідомість». – *Прим. пер.*

питанням про «де», і хто неохочий до відповіді, що ум знаходиться там, «де» є окрема (separate) безпросторова царина існування, загалом переключаються на нервову систему, й особливо на мозок чи його кору як те саме «місце» ума. Але організм – це не просто структура; він є характерним способом взаємодійності (interactivity), який не є враз одночасним, але серійним. Цей спосіб не є можливим без структур, необхідних для його механізму, але він відрізняється від структури як ходіння відрізняється від ніг чи дихання – від легень. До комунікації, якості цієї дії є тим, що ми термінували психо-фізичним; вони не є «ментальними». Наслідки участі у комунікації модифікують органічні способи діяння (acting); останні набувають нових якостей.

Коли я думаю про такі значення як «друг» чи «ворог», я роблю референцію до зовнішніх чи кінцевих наслідків (eventual consequences). Але це найменування не включає у себе дивовижну «дію на дистанції». Є щось таке присутнє (present) в органічній дії, що поводить (acts) як сурогат для віддалених сигніфікованих речей. Слова мають як безпосередній сенс, так і сигніфікацію. Це щось наразі присутнє не є тільки активністю гортанного й голосового апарату. Коли мовна дисфункція набуває таких розмірів, що стає перепоною (limitation) для цього апарату, слова перетворюються на прості позначки (counters), що вживаються автоматично, й мова щезає. Ідеї є якостями подій у всіх частинах органічної структури, які завжди були імпліковані в дійсних проблемних ситуаціях (situations of concern) щодо зовнішньо-органічних друзів і ворогів – напевно у пропріоцепторах та рецепторах органів із їх *усіма* з'єднаними залозистими й м'язовими механізмами. Ці якості надають простір (body) і матеріал (stuff) для активності лінгвістичного апарату. Інтеграція якостей голосового апарату, завдяки сполученню через нервовий механізм, із якостями цих інших подій, конституює безпосередній сенс дружелюбності й ворожості. Чим щільніше сполучення (alliance) голосової активності із тотальною органічною диспозицією щодо друзів чи ворогів, тим більший є безпосередній сенс цих слів. Нервова система в жодному сенсі не є «місцем» ідеї. Вона є механізмом зв'язку чи інтеграції актів.

«Сократ – смертний» – це не більше, ніж афоризм з підручників з логіки; «S є M» підійде не гірше, а то й краще.²⁵ Але це не було таким для учнів Сократа, які щойно почули про його смертний вирок.

²⁵Радше за все, Дьюї апелює до прикладу традиційного силлогізму, що часто наводиться в підручниках з логіки: «Всі люди смертні. Сократ – людина. Отже, Сократ – смертний». Тут S – це суб'єкт, який позначає Socrates (Сократ); M – це предикат, що позначає mortal (смертний). – *Прим. пер.*

Зв'язок слухового акту із тотальністю органічних реакцій тоді стає довершеним. У деяких лінгвістичних ситуаціях, такого роду емфатична присутність безпосереднього сенсу має свою появу (occurs); мова тоді стає поетичною. Для інших цілей, дія послуговується елімінацією безпосереднього сенсу наскільки це можливо. Така настанова прозаїчна; тут найкращим слугою є математичний символізм; математичне не є чимось таким, що сигніфікує щось вже напготові, а є просто засобом, через який ум строго має справу з інструментальними об'єктами, за рахунок штучного пригнічення (inhibition) безпосередніх і консумаційних якостей, оскільки останні є відволікаючими для такого роду діяльності. Однак, консумаційна фаза не може бути придушеною (suppressed) чи елімінованою; природа, яку викинули через двері, повертається через вікно. І загальною формою її сьогодишнього повернення є впадання у поклоніння чи у страх перед результатним математично-механічним об'єктом.

Як висновок, можна стверджувати, що «душа», якщо звільнена від усіх слідів традиційного матеріалістичного анімізму, денотує якості психо-фізичних активностей тоді, коли вони організовані у єдність. Деякі тіла передусім мають душі, як і деякі тіла очевидно мають аромат, колір, і твердість. Робити таке твердження – це привернути увагу до властивостей, що характеризують ці тіла, а не додавати (import) таємничу неприродну сутність (entity) чи силу. Якби не було у дійсному існуванні властивостей чутливості та чудово всеохоплючої і витонченої парципативної реакції, що характеризує живі тіла, міфічні поняття про природу душі ніколи би не з'явилися. Міфи вже втратили абияку поетичну якість, яку вони якось мали; якщо їх пропонують як науку, вони стають забобонними перешкодами. Але ідіоматичний, недоктринальний ужиток слова «душа» зберігає сенс тих реальностей, про які йдеться. Сказати емфатично про окрему людину, що вона має душу, чи що вона має велику душу, не означає говорити банальність, яка застосовується до всіх людей. Це радше виражає переконання, що обговорюваний чоловік чи жінка, має на помітному рівні якості чутливої, багатії, та скоординованої участі у всіх ситуаціях життя. Таким чином, роботи мистецтва, музики, поезії, живопису, архітектури мають душу, тоді як інші є мертвими, механічними.

Коли та організація, яку називають душею, є вільною, рухливою й оперативною, як початковою, так і завершальною, вона є духом. Якості є як статичними, субстанційними (substantial), так і перехідними (transitive). Дух поживляє (quickens); він не тільки живий, але дух надає життя. Тварини одуховлені (spirited), але людина –

це живий дух. Вона живе у своїх роботах, а ці роботи насправду її наслідують. Душа є формою, а дух – оформлює. Він є рухливою функцією того, відносно чого душа є субстанцією. Можливо, слова душа і дух настільки просякнуті традиційною міфологією і витонченою доктриною, що нам краще від них відмовитися; для них може бути неможливим відновлення у науці та філософії тих реальностей, якими вони позначаються в ідіоматичному мовленні. Але ці реальності є наявними, незважаючи на їх найменування.

Старі ідеї не помирають, коли вірування (beliefs), які були з ними експліцитно асоційовані, зникають; вони зазвичай тільки змінюють свої вбрання. Наявні ідеї про організм є переважно пережитком (survival), зі зміненим словником, старих ідей про душу й тіло. Душа мислилася як така, що населяє тіло у зовнішній спосіб. Наразі, нервова система мислиться як замітник, що таємничим чином перебуває всередині тіла. Але як душа була «простою», а отже не розподіленою (diffused) по тілу, так і нервова система, як місце ментальних подій, звужується до мозку, а потім до кори головного мозку; в той час як багато фізіологічних дослідників без сумнівів відчули би велике полегшення, якби конкретна (specific) частка кори могла бути визнаною як *те саме* місце свідомості. Ті, хто говорять про організм найбільше, – фізіологи й психологи, – є часто якраз тими, хто показує найменший сенс щільної, витонченої та вишуканої взаємозалежності всіх органічних структур одна з одною. Світ видається божевільним у своєму захопленні тим, що є конкретним, окремим, роз'єднаним у медицині, політиці, науці, промисловості, освіті. З точки зору свідомого контролю інклюзивних цілостей (wholes), пошук цих ланок (links), що займають ключові позиції й які впливають (effect) на критичні зв'язки, є незамінним. Але відновлення здорового глузду (sanity) залежить від бачення й уживання цих виокремлюваних речей *як* ланок, функційно значущих у процесі. Бачити організм у природі, нервову систему – в організмі, мозок – у нервовій системі, кору – у мозку є відповіддю на проблеми, що переслідують філософію. І коли розглянуті з такої точки зору, вони будуть побачені *в* – не як крем'яхи в коробці – а як події в історії, у рухливому, зростаючому, ніколи незакінчену процесі. Допоки ми не матимемо процедури в актуальній практиці, яка демонструє таку тяглість, ми будемо продовжувати робити апеляції до тієї чи іншої конкретної речі, ізольованої (broken off) справи, щоб відновити зв'язність і єдність – зазиваючи до конкретної релігії, чи реформи, чи будь-чого конкретного, що є модною панатеєю даного періоду. Таким чином, ми тільки збільшуємо хворобу тими засобами,

які використовують для її лікування.²⁶

У справах здебільшого фізичних, ми знаємо, що весь контроль залежить від свідомого сприйняття відношень, що мають місце (obtaining) серед речей, бо інакше їх неможна було би використовувати для впливу одна на одну. Ми були дивовижним чином успішними у винаходженні й конструюванні зовнішніх машин, оскільки тут ми сприймаємо на віру, що успіх виникає тільки у свідомій площині – а саме у площині свідомого сприйняття відношень, у яких речі мають стосунок (sustain) одна до одної. Ми знаємо, що локомотиви, аероплани, телефони й електростанції не виникають з інстинкту чи підсвідомого, але від добровільно (deliberately) здобутого сприйняття зв'язків і порядків зв'язків. Наразі, після періоду, в якому продвигання у цих речах (respects) самовдоволено розглядалося нами як доказ і міра прогресу, ми змушені прийняти песимістичні настанови та дивуватися, чи цей «прогрес» не призведе до занепаду людини та власне можливого знищення цивілізації.

Ясно, що наше перебування на площині свідомого контролю – тобто, напруму дії через сприйняття зв'язків – не зайшло надто далеко. Ми не можемо відділити органічне життя й ум від фізичної природи без такого ж відділення природи від життя й ума. Відділення дійшло до тієї точки, коли розумні (intelligent) люди питаються, чи кінець буде катастрофою, підпорядкуванням людини машинам, які вона й створила. Ця ситуація видається особливо сумною ще й завдяки тому факту, що там, де зв'язки та взаємозалежності є найбільш численними, щільними та всепроникливими – а саме, у живій, психо-фізичній активності – ми найбільше ігноруємо єдність і зв'язок, та у наших добровільних переконаннях (deliberate beliefs) довіряємо найбільш беззастережно ізолюваному та конкретному (specific) – що власне сигніфікує те, що у своїх діях ми є об'єктами несвідомого чи підсвідомого, сліпого інстинкту, імпульсу й рутини, що маскуються й раціоналізуються всіма видами шанобливих титулів. Отак, ми переходимо до теми свідомості.

Переклад з англійської А. Леонова.

Надійшла до редакції 2 листопада 2024 р.

 <https://doi.org/10.55056/apm.7746>

²⁶ Див.: F. Matthias Alexander. Man's Supreme Inheritance, i Constructive Conscious Control of the Individual. – Прим. автора.

Подяки від перекладача

Цей проєкт перекладу було створено за фінансової підтримки *Центру вивчення Дьюї* (Center for Dewey Studies), що знаходиться у *Південноіллинойському університеті Карбондейл* (Southern Illinois University Carbondale). Хочу виразити особливу вдячність директору Центру, Метью Дж. Брауну, за організаційну, філософсько-термінологічну та загальну підтримку й допомогу. Наші з ним регулярні обговорення відносно нюансів філософської термінології та думки Дьюї були істинно незамінними.

Хочу окремо подякувати Дмитру Сепетому за чудову термінологічну дискусію та за важливі редакторські та стилістичні поради й рекомендації. Також дякую Ользі Гончаренко за обережне прочитання чорновика перекладу та влучні стилістичні поради. Хотів би подякувати Степану Івануку за відгук та загальні враження від тексту перекладу.

Наостанок, я виражаю подяку Ярославу Шрамку за виявлення цікавості у проєкті перекладу загалом, і за філософсько-перекладацьку дискусію зокрема.

Acknowledgements from the translator

This translation project was financially supported by *Center for Dewey Studies* (Southern Illinois University Carbondale). I am especially grateful to the Center director, Matthew J. Brown, for organizational, philosophical-terminological and general support and help. Our regular discussions regarding the nuances of Dewey's philosophical terminology and thought were truly indispensable.

My special thanks go to Dmytro Sepetyi for a great terminological discussion as well as for his important editorial and stylistic suggestions and recommendations. I also want to thank Olha Honcharenko for careful reading of the translation draft and sharing some good stylistic suggestions. I would like to thank Stepan Ivanyk for sharing his general impressions and feedback from reading the translation draft.

Finally, I want to thank Yaroslav Shramko for showing great interest in the project in general as well as for the philosophical-translational discussion in particular.